

Národohospodářský problém vnější úvěrové politiky a otázka budoucího vývoje našeho zahraničního obchodu.

O b s a h:

- I. Státní zajišťování vývozních úvěrů jako východisko problematiky.
- II. Základní problémy zahraniční úvěrové politiky v moderním světovém hospodářství.
 1. Historický vývoj mezinárodních hospodářských styků a jejich dnešní struktura.
 2. Pojem vnější a vnitřní politiky úvěrové a subjekty této politiky.
 3. Formy a funkce vnější úvěrové politiky.
 4. Souvislost hospodářské politiky státní s vnější politikou úvěrovou.
- III. Hlavní problémy naší vnější politiky úvěrové a otázka našeho zahraničního obchodu.

I. Státní zajišťování vývozních úvěrů jako východisko problematiky.

Válečný rozvrat světového hospodářství a poválečná deprese hospodářského života ve všech státech daly při konsolidacním úsilí poválečném podnět k úvahám o tom, jakými prostředky bylo by lze podporovati návrat do normálních hospodářských kolejí. V čele všech rekonstrukčních úvah stál především mezinárodní obchod a snahy o jeho velkorysou úpravu směrem ke stavu předválečnému byly od skončení války předmětem nepřehledných mezinárodních porad i úvah. Liberalistická politika svobodného obchodu a celní protekcionismus se státní intervencí, jež střetly se — stejně jako před válkou — jako dvě zásadní a nesmiřitelná hlediska při řešení všech hospodářských otázek poválečných, ustoupily v konečném stadiu praktickým kompromisům, při nichž zásadní ne-

smířitelnost programových řešení byla často redukována na problematiku v podstatě technickou. Z původních plánů, nesených liberalistickou nebo protekcionistickou ideologií, zůstala tříšť paliativních prostředků pokoušejících se aspoň částečně a postupně zdolávat problém konsolidace světového hospodářství.

Vedle pravidelných opatření obchodně politických stala se jedním z těchto paliativních prostředků i přímá státní podpora vývozu domácího zboží, jež snaží se docílití oživení mezinárodního obchodu a urychlení návratu do normálních poměrů předválečných formou přímého subvencování domácího vývozu. Staré státy s všestranně vyvinutým bankovním systémem sáhly v tomto směru především k finanční podpoře exportního úvěrnictví jako hybné páce všeho vývozu. Anglie, Belgie, Francie, Itálie i Německo určily značné obnosy jako subvenční a garanční prostředky mající zajistit likviditu peněžních nároků exportérů vyvážejících domácí zboží do ciziny, která v důsledku nedokonale stabilizovaných poměrů politických i hospodářských nebyla s to plnit normálních závazků z mezinárodního obchodu vyplývajících, ačkoliv na jedné straně nutně potřebovala cizího importu k sanaci svého hospodářství, na druhé straně pak svým konsolidačním úsilím opravňovala k poskytnutí úvěru, pravidelně dlouhodobého. Pro staré státy s vyvinutým a národnostně jednotným systémem bankovním byla to jednoduchá bankovní technická otázka financování exportu domácího zboží do ciziny. Tento druh bankovního obchodu, obstarávaný před válkou soukromou iniciativou bank a úvěrových pojišťoven, musil býti při poválečné irregularitě úvěrových podmínek a zvýšené riskantnosti exportu podpořen ze státních prostředků. Tato pomoc má za účel zmenšiti risiko financujícího i exportujícího podniku a děje se buď formou subvencovaného pojištění exportních úvěrů nebo formou státní záruky za poskytnutý exportní úvěr, jak toho příklady máme v zemích shora jmenovaných, kde za tímto účelem byly z rozpočtových prostředků věnovány značné sumy.

Otázka zajištění vývozních úvěrů nabyla v poslední době i u nás aktuálnosti a současným projednáváním v Poradním sboru dostává se i do stadia konkrétního řešení. Pokud se týče základních hledisek, jež při projednávání konkrétních

osnov byla uvedena na přetřes, jest zřejmo, že pohybují se v rámci běžné ideologie, jež v shora jmenovaných státech vedla po válce k inauguraci oněch paliativních opatření na podporu exportu a zahraniční hospodářské expanse.

Zdá se však, že při této příležitosti bylo by více než kdy jindy na místě rozvinouti problém našeho zahraničního obchodu v celé jeho šíři a uvědomiti si současně celou problematiku naší hospodářské expanse, která pro nově vzniklý stát může se stavěti podstatně jinak, než je tomu při dnešní hospodářské expansi starých konsolidovaných států. Co s jejich hlediska je dnes celkovým řešením této otázky, může u nás — za odlišných poměrů — býti jen částečným postižením dané problematiky, která vyžaduje jinak adekvátního řešení celého sporného komplexu a může býti jen dočasně zaměněna za okruh otázek podstatně zúžený. Může přirozeně značně prospěti našemu zahraničnímu obchodu, bude-li rychlou inaugurací úvěrních záruk exportních řešení za daných poměrů aspoň užší komplex jeho problémů, důležitým je však uvědomiti si při této příležitosti současně celou problematiku naší hospodářské expanse, neboť jinak dojde nutně k návratu aktuálnosti celé otázky. Jest důvodná obava, že se potom objeví, že mezidobí bylo úplně ztraceno a že k novému řešení bude nutno se vrátiti za poměrů podstatně už obtížnějších.

Analysujeme-li postavení států, jež po válce zavedly subvencované pojištění vývozních úvěrů nebo jejich garancii jako paliativní prostředek k oživení vlastního vývozu, musíme konstatovati, že jejich dnešní hospodářská situace je v poměru ke stavu našeho národního hospodářství těžko srovnatelná.

Přes to, že všechny shora jmenované státy vyšly z války s ohromným břemenem dluhovým a prodělaly valutovou krizi a některé z nich trpí chronickou nezaměstnaností (Anglie, Německo), jejich hospodářská situace je celkem dobrá. Přes značné obtíže stavějící se v cestu odbytu průmyslových výrobků těchto zemí, jejich industrie je kapitálově dobře fundována a nezávislá na bankách; peněžnictví a zejména bankovní systém je na vrcholu své tradiční organisace, a pokud se týče na př. Francie a Anglie, jejich vliv na mezinárodní peněžní i kapitálový trh je přes vzrůstající rivalitu Spojených států stále značný; v každém případě jejich národní hospodářství

žije do značné míry z peněžních a jiných organizačních chancí hospodářských, jež od doby předválečné udržují aktivitu jejich platební bilance a zachovávají jim postavení věřitelského státu přes všechny ztráty utrpěné za války. V těchto poměrech je provedené subvencování a garantování vývozních úvěrů nesporně jen paliativním prostředkem, od kterého neslibují si dotyčné země žádnou radikální nápravu.

Naproti tomu naše národní hospodářství nemůže se i při srovnání jen běžném honositi ani jednou z oněch četných hospodářských chancí shora jmenovaných států, ať už je to kapitálová síla a neodvislost industrie, dokonalá organizace peněžnictví — zejména též po stránce národnostní jeho jednotlosti — vliv na peněžní a kapitálový trh mezinárodní, významnější aktivní položky v platební bilanci, to vše chybí našemu národnímu hospodářství, které dodnes ještě zahlazuje následky deflační krise, ačkoliv i tato nedá se nijak srovnati s kritickými valutovými přelomy v oněch státech. Je zřejmo, že síla oněch států a jejich národních hospodářství tkví hluboko v předválečné tradici a dlouholetém akumulování hospodářských chancí, což dalo se ve všech oněch státech téměř po celé 19. století. Jedině tato hospodářská základna nastřádaná během dlouholetého vývoje umožňuje jim dnes nésti i krizi takového dosahu, která by ruinovala velmi brzy naše na rychlo vytvářené národní hospodářství, kdyby se tu projevila i jen v poměrné síle.

A přece není naše národní hospodářství tak docela nesrovnatelné s poměry těchto států na počátku jejich hospodářského rozmachu, tak na př. s poměry Anglie na počátku stol. 19., Francie na počátku druhé polovice 19. stol. a Německa v druhé polovici téhož století, anebo — při skromném přirovnání — s poměry Belgie v druhé polovici 19. stol. Všechny tyto státy v této periodě, stejně jako my dnes, vcházejí do období svého hospodářského rozvoje se silným a konkurence schopným průmyslem a s národním hospodářstvím tvořícím pomalu slušné kapitálové rezervy. Přes geografickou naši odloučenost od moře má naše národní hospodářství tytéž chance jako hořejší země, které během 19. stol. vlivem hospodářské expanse zakotvily pevně v centru světového hospodářství.

Pátráme-li po konkrétních hospodářských cestách, na nichž získaly ony země svého dnešního postavení, objevujeme je především v cílevědomé úvěrové politice zahraniční, již tyto státy uplatňovaly jak na peněžním, tak na kapitálovém trhu mezinárodním.*) Stačí pohled na kursovní lístek londýnské, pařížské i berlínské a frankfurtské bursy, abychom konstatovali grandiosní rozsah cílevědomého kapitálového exportu těchto států, který s ostatním hospodářsky organizačním příslušenstvím a za podpory úvěrové politiky na trhu peněžním umožňuje jim dobrou existenci i při dnešní hospodářské depresi.

Nesmí nás zmásti okolnost, že tyto staré státy zejména vůči státům nově vzniklým používají k hospodářské expansi jen paliativních prostředků subvencování a garantování exportního úvěrnictví a neuplatňují vůči nim v dostatečné míře stejnou exportní úvěrovou politiku, jež před válkou umožňovala jim sklízeti skvělé výsledky. Příčin toho je několik a závažných. Především je to boj o udržení dosavadních kapitálových posic mezinárodních s úvěrovou konkurencí Spojených států, kterýžto boj váže množství kapitálu speciálně pro tyto konkurenční účely. Dále je rozhodujícím, že zejména Anglie i Francie starají se po válce finančně soustavněji o své kolonie, v nichž vidí jak surovinovou základnu svého průmyslu, tak možné odbytiště svých průmyslových výrobků. Tento cíl převládal na př. v Anglii tak silně, že v určitou dobu (1924—1925) Bank of England vyhlásila jakousi formu embarga na cizí půjčky, jen aby zachránila co nejvíce domácího kapitálu pro vlastní zemi a její kolonie. Francie činila podobná opatření i z důvodů ochrany valutové. Vedle těchto momentů hraje značnou roli skutečný nedostatek volných prostředků peněžních, vzniklý z ochuzení válečného, jakož i motivy psychologické (zejména omezování se na tradiční země kapitálového exportu předválečného, kon-

*) Pro dobu před válkou srov. strukturální i číselné vyličení exportního kapitalismu v knize S. v. Waltershausenově „Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande“ (1907), zejména str. 42 a n. Nejvýznamnější prací v oboru zahraniční úvěrové politiky předválečné je kniha Hobsonova „The export of Capital“ (1914). Po válce zabývá se touto otázkou v německé literatuře zejména M. Palyi; srov. jeho studii ve „Schriften des Vereins für Sozialpolitik“ sv. 171, „Zur Frage der Kapitalwanderungen nach dem Kriege“ (1926). Řada literárních příspěvků k tomuto problému je uveřejněna též v Harmsově revui „Weltwirtschaftliches Archiv“.

servativní zdrželivost vůči hospodářství nových států, což vyplývá částečně i z malé znalosti hospodářských poměrů v těchto zemích). Přes všechny tyto výhrady nutno však konstatovati, že finanční engagement starých států na národním hospodářství států nově vzniklých je dosti značné a postupně se upevňuje, jak toho příkladů jen u nás máme s dostatek.

Předválečné výsledky docílené dobře dirigovanou expansivní politikou úvěrovou na trhu peněžním i kapitálovém musí býti našemu národnímu hospodářství, které hledá dnes svoje definitivní včlenění do světového hospodářství, na prvním místě ukazatelem cest, na nichž dnešní tradiční národní hospodářství starých států našla svoje uplatnění. Sledovati tyto cesty znamená především je znáti. Je třeba proto věnovat pozornost komplexu oněch otázek, jež dlouho před válkou byly diskutovány i prakticky prováděny národními hospodářstvími jednotlivých, zejména shora uvedených států, Spojené státy severoamerické v to počítaje, jako zahraniční (vnější) úvěrová politika na trhu peněžním i kapitálovém.*) Pokusíme se proto o stručné nastínění základních hledisk a otázek této politiky, abychom poznali, pokud problém našeho zahraničního obchodu a jeho zdárné budoucnosti leží v cílevědomém provádění vnější úvěrové politiky.

II. Základní problémy zahraniční úvěrové politiky v moderním světovém hospodářství.

1. Historický vývoj mezinárodních hospodářských styků a jejich dnešní struktura.

Okolnost, že volumen zahraničního obchodu jest jednak velmi podstatnou složkou moderního národního hospodářství valné většiny států, jednak že u států s největším rozsahem zahraničního obchodu (Anglie, Francie, Německo, Spojené státy severoamerické, Belgie, Holandsko atd.) je tento rozsah

*) Německá terminologie mluví poněkud úzce o „auswärtige Kapitalpolitik“, „Kapitalexportpolitik“, „Exportkapitalismus“, „Kapitalanlage im Auslande“ (srov. citované dílo Waltershausenovo); při souvislosti peněžního a kapitálového trhu je správným mluvit vůbec o úvěru a zahraniční (vnější) úvěrové politice jako komplexu všech jevů, které nás s hlediska daného tématu zajímají. M. Palyi mluví ještě širěji o „auswärtige Finanzpolitik“. (Srv. jeho studii „Zur Frage der Kapitalwanderungen nach dem Kriege“ Schriften des Vereines für Sozialpolitik Bd. 171, str. 86).

zahraničního obchodu úzce spjat s vnější úvěrovou politikou, speciálně s exportem domácího kapitálu té které země, jest zjevem, který přes svoji grandiosnost je teprve nedávného data a výsledkem vývoje, který se uskutečnil během druhé polovice předchozího století. Pokud speciálně vnější politiky úvěrové se týče, její soustavné provádění datuje se teprve vlastně od poslední čtvrtiny 19. století. Vhodnou ilustrací shora uvedených faktů je na př. tvrzení A. Smitha, který ještě r. 1776 (datum vyjití jeho knihy „Wealth of Nations“) uvádí zahraniční obchod jako pramen národního bohatství na místě čtvrtém, za zemědělstvím, domácím průmyslem a obchodem, a to s dalším charakteristickým dodatkem, že jen přebytky výroby jednoho státu jsou v zahraničním obchodě postupovány jako ekvivalent za přebytky výroby státu druhého, takže Smithovi jednotlivá tehdejší národní hospodářství nejeví se nijak podstatně závislémi ve své prosperitě na zahraničním obchodu. Charakteristickým je dále, že R. Malthus, jehož známé učení objevuje se asi o 20 let později, zakládá svoje these na rozsahu výroby konkrétního národního hospodářství a nepočítá vůbec s faktem, že by značná část domácího obyvatelstva mohla býti ve svém výdělku a výživě závislá na exportu doma vyrobeného, resp. zpracovaného zboží, určeného pro odbyt v cizině. I další čtvrtstoletí, jehož hospodářské změny směrem k industrialisaci byly už velmi značné, ukazuje nám ještě nevyvinutost tehdejšího úvěrového trhu ve srovnání s dnešními poměry, jak svědčí o tom okolnost, že přední hospodářský teoretik v této periodě národním hospodářstvím soustavně se zabývající, D. Ricardo, nezná pojem kapitálových emisí v dnešním smyslu, ačkoliv jako praktický finančník byl dokonale obeznámen s peněžními a bursovními otázkami své doby. Konečně pro další vývoj je zase příznačným, že známá teorie Goshenova o směnečných kursech v mezinárodní směně (z r. 1863) neuznává ještě zvláštního významu kapitálového exportu a jeho důsledků pro okruh problematiky teorie směnečných kursů, takže jest patrné, že mezinárodní vliv kapitálového exportu, zejména v důsledcích pro jednotlivá národní hospodářství, projevuje se význačněji teprve v periodě následující, tedy asi v poslední třetině nebo čtvrtině 19. století.

Učení Smithovo i Malthusovo je výrazem stavu, který projevoval se v současném národním hospodářství, jež pro periodu 16. až 18. století můžeme charakterisovati jako národní hospodářství převládajících států agrárních, u nichž zahraniční obchod jest jen doplňkem domácího hospodářství, které kupuje za přebytek své, pravidelně živnostenské, produkce ony statky, kterých se mu nedostává (luxusní předměty, drahé kovy, zbraně etc.).

Teprve století 19. jest érou vznikajících států průmyslových a obchodních, v nichž stále rostoucí část obyvatelstva je závislá na odbytu domácí produkce na trzích zahraničních. Tento vývoj dostupuje vrcholu od počátku 20. století, kdy nastává dokonalé vzájemné prolínání hospodářských závislostí v jednotlivých zemích v stále se utužujícím rámci světového hospodářství. Tento vývoj jednotlivých národních hospodářství, v nichž zahraniční obchod hraje stále významnější roli, jest podmíněn a určován novodobou zahraniční politikou úvěrovou, projevující se v kapitálové expansi a v kapitálovém exportu kapitálově silných zemí, které pro domácí svůj průmysl opatřují si tímto způsobem především surovinovou basi a starají se dále o výstavbu dopravních strojů v těchto mnohdy odlehlých končinách, umožňující tak snadnější čerpání surovin průmyslových i zemědělských z těchto zemí, které na druhé straně stávají se vhodným odbytištěm průmyslových výrobků onoho národního hospodářství, které provozuje exportní kapitálovou politiku.

S rozvojem moderních transportních prostředků (železnic, parolodí) jde ve světovém hospodářství ruku v ruce nejen zesílená doprava osob, projevující se ve zvýšeném ruchu cestovatelském i vystěhovaleckém, nýbrž zejména doprava zboží všeho druhu, které je předmětem vlastního zahraničního obchodu v mezinárodním styku a jehož rozsah se v posledním půlstoletí zmnohonásobil.

Rozvoj dopravy železniční a lodní rozšířil dosavadní omezená tržiště o vzdálené dříve země se stále rostoucím počtem obyvatelstva, jehož hospodářská kapacita stupňovala se úměrně ke zhodnocování přírodního bohatství nově osídlovaných zemí. S extensivním a intenzivním rozvojem mezinárodního obchodu souvisí též neobyčejný rozmach zprostředkovatelských služeb všeho druhu. Tak zejména je to lodní doprava,

organisace obchodu zbožím, obchod peněžní, zejména směnečný, bursovní a pojišťovatelský. Hlavně pak v vyrovnávání mezinárodních platů a zprostředkovatelské služby v oboru úvěrovém dosáhly v éře moderního světového hospodářství ohromného rozsahu, vyvolávaného jednak investičními potřebami soukromého podnikání, jednak úvěrovými potřebami moderních států a ostatních veřejných svazků.

Tomuto extensivnímu a intenzivnímu rozvoji mezinárodních hospodářských styků přizpůsobily se rychle poměry měnové. Přejít valné většiny států ke zlaté měně usnadnil podstatně vyrovnávání mezinárodních platů a na druhé straně posílil znovu exportní kapitálovou politiku kapitálově silných, t. j. především industrialisovaných národních hospodářství.

Zahraniční úvěrová politika stala se za tohoto stavu světového hospodářství integrující součástí hospodářské politiky jednotlivých států, bez níž není dnes myslitelnou rozvětvenost a rozsah zahraničního obchodu v té míře, jíž dnes dosahuje. Zahraniční úvěrová politika stává se znakem světového hospodářství tak specifickým, že pro národní hospodářství, která pěstovala tuto politiku co nejintenzivněji a nejjednostranněji, podávají se dnes zvláštní důsledky v hospodářské struktuře těchto zemí. Z původních průmyslových států stávají se tato národní hospodářství postupně vždy více státy rentierskými, které k vyrovnávání své pravidelně pasivní obchodní bilance používají výhradně platů, plynoucích jim jako renty z kapitálů v cizině uložených, jednak též i platů plynoucích jim z ostatních zprostředkovatelských, zejména peněžních služeb, poskytovaných ostatním národním hospodářstvím. Ryzí typ takového rentierského a obchodního státu je hospodářské historii už znám z příkladu městských republik (Benátek, Janova, Lübecku) a zejména též z příkladu státu holandského v 18. století.*) Dnes jest Anglie nejbližší tomuto vývoji, který, jak vidíme z dnešních jejích hospodářských obtíží, uskutečňuje se za důsledků národohospodářsky nevídaných, neboť nese s sebou úpadek domácího průmyslu a vede k vystěhovalectví pracovních sil nenacházejících doma dostatečné obživy.

*) Srovnej k tomu podrobné vylíčení historické v cit. díle Waltershausenově „Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande“ str. 357 a n.

Zahraniční úvěrová, zejména exportní kapitálová politika, je-li pěstována intensivně a jednostranně, může vésti, jak patrně z historického příkladu Holandska a předválečných a dnešních poměrů Anglie, k důsledkům národnímu hospodářství ne vždy příznivým, zejména vzhledem k mocenskému postavení vlastní země. Máme však jiné příklady toho, jak rozumná exportní úvěrová politika znamená základ domácí prosperity hospodářské. Je to především příklad Francie, která může platit za typ národního hospodářství, které spojuje všechny výhody státu agrárního, průmyslového, obchodního a rentierského. I předválečné Německo, Spojené státy severoamerické, z malých států pak zejména Belgie, Holandsko a Švýcarsko, mohou býti vzorným příkladem harmonického vývoje národního hospodářství, jehož světová expanse spočívá na rozumně prováděné politice kapitálového exportu.

Tento stručný nástin vývoje mezinárodních hospodářských styků ukazuje nám jasně význam soustavné vnější úvěrové politiky pro moderní národní hospodářství toho kterého státu. Je tudíž záhodno poznati blíže tuto politiku v její konkrétní problematice terminologické, organizační a funkcionální, což je předmětem dalších úvah.

2. Pojem vnější a vnitřní politiky úvěrové a subjekty této politiky.

Úvodem k dalším úvahám je třeba především objasniti terminologickou problematiku úvěrové politiky a předeslati metodicky správné vymezení pojmu vnější a vnitřní politiky úvěrové, jež obě nám představují celý komplex úvěrových jevů, pozorovaných s praktických hledisek, v rámci hospodářské politiky.

Stavíme proti sobě především vnější a vnitřní politiku úvěrovou. A contrario vnější úvěrové politiky lze vymeziti vnitřní politiku úvěrovou jako souhrn všech činností a snah v oboru kreditním, pokud se projevují uvnitř hranic určitého státu. *) V rámci

*) Tato definice je zřejmě jen nominální, předpokládající výměr pojmu úvěru, což provést jest úkolem hospodářské teorie, ne politiky. Vzhledem k problematičnosti tohoto pojmu není tu místa na rozvinutí teoretického komplexu otázek pojmu úvěru se týkajících. Pro systematickopisné účely sledované těmito praktickými úvahami postačí,

určitého národního hospodářství zakládajícího se na individualistickém řádu hospodářském vidíme v oboru kreditním — stejně jako v každém jiném oboru hospodářském — s určitého aspektu anarchickou roztržitostí individuálních a vzájemně konkurujících snah a činností úvěrových prováděných jednotlivci, jejich nejrozmanitějšími sdruženími a institucemi (peněžními ústavy). Pod tlakem státní autority, která vyrovnává kontrasty křížících se zájmů se zorného úhlu objektivního ideálu společenského, usměrňuje se tato chaotická roztržitost jednotlivých úvěrových počínů v jednotu vyššího řádu, ovládanou vědomím souvislosti všeho individuálního hospodaření a jeho příslušnosti k určitému hospodářství národnímu. I nejliberálnější stát právní provádí jednotlivými opatřeními svého úředního aparátu, chtě nechtě, účinný tlak směrem k vyrovnávání odporujících si individuálních zájmů, a tudíž i tlak směřující k jednotné úpravě podmínek v tom kterém oboru hospodářském, speciálně tedy i úvěrové činnosti. Státní politika, ovládaná v oboru úvěrovém solidaristickými hledisky, projevuje se při konkrétní právní úpravě v podstatě asi čtvrtým směrem.

1. Především děje se tak nejobecněji v právu občanském a trestním, kde na podkladě zásady soukromého vlastnictví a odpovědnosti civilně a trestně právní, stanoví se rámcové a generální meze vši hospodářské činnosti, tedy i podnikání úvěrového.

2. Zásady úvěrové politiky státní jsou konkrétně a specificky formulovány zejména v předpisech práva obchodního a správního, které tvoří těsně spolu související systém soukromých i veřejných korektivů individualistického podnikání v oboru úvěrovém. Tyto předpisy určují především úvěrovému podnikání typické formy organizační s okruhem kompetence stále přesněji v právním řádě vymezeným. Tak právní řád detailuje: úvěrová společenstva, záložny, okresní hospodářské záložny, spořitelny, bankovní podniky individuální,

budeme-li předpokládati obecný význam tohoto pojmu jako všeobecně platný. K pojmu politiky a souvislému komplexu terminologických otázek srovnaj u nás zejména pojednání prof. D. Krejčího: „Pojmy „politika“, „národní hospodářství“ a „národohospodářská politika“ ve Vědecké ročence práv. fak. v Brně (II., 1923) str. 95 a n. V definici kladl bych důraz na projednanou činnost příslušných subjektů, neboť pojmově každé vědomé jednání je podmíněno nějakým účelem a tedy i vědomou snahou, která jinak sama o sobě bez projevení na venek zůstává pouhou spekulací.

societní a spol. s ruč. obm., banky soukromé a veřejné (zemské ústavy úvěrní, cedulová banka). Není však upravována jen formální stránka úvěrového podnikání, nýbrž i jeho stránka materiální. Kromě zmíněných kompetenčních předpisů existují a stále se utužují předpisy o hospodaření těchto útvarů, sledující jednak soukromohospodářskou bezpečnost individuálního vlastnictví cizích peněžních prostředků úvěrovým ústavům svěřených (na př. úprava peněžních vkladů na vkladní knížky), jednak i cíle národohospodářské (na př. povinnost ukládati určitou kvotu peněžních prostředků v cenných papírech sirotčí jistoty). Kontrola aplikace těchto předpisů vyvolává přirozeně potřebu dalších organizačních útvarů kontrolních, a to buď ryze byrokratických (správní úřady dozorcí, pravidelně ministerstva), nebo autonomních (centrální revisní sdružení jednotlivých typů úvěrového podnikání), nebo i smíšených (správa sanačních fondů, smírčí orgány v otázkách nekalé soutěže). Při takto vznikající mnohosti dozorcích instancí a křížících se kompetencích projevují se přirozeně snahy, aby jednotnost státních opatření v oboru vnitřní úvěrové politiky byla usnadněna vytvořením jednotné organizační základny, a aby tedy inaugurací smíšeného byrokraticko-autonomního orgánu byla vytvořena instituce závazně rozhodující o zájmových konfliktech jednotlivých typů úvěrového podnikání a dirigující sjednotného hlediska úvěrovou politiku uvnitř celého státu. Peněžní rada byla myšlena pro naši vnitřní politiku úvěrovou jako taková vyrovňavající a jednotně dirigující instituce a ústřední orgán národohospodářské politiky úvěrové.

3. Na organizační soustavu jednotlivých typů úvěrového podnikání jest aplikována dále obecná daňová a poplatková politika státní, projevující se v míře a způsobu zatížení těchto poplatných subjektů veřejnými břemeny. I zde možno provozovati záměrnou vnitřní úvěrovou politiku jednak úplným nebo částečným privilegováním v oboru daňovém a poplatkovém (cedulová banka, zemské úvěrní ústavy), jednak daňovou protekcí favorisovaných typů, případně i jednotlivých úkonů úvěrového podnikání, nebo konečně i agravační sazeb a tarifů pro úvěrové typy a úkony s hlediska národohospodářského diskvalifikované. Tento finančně politický instrument náleží nesporně do soustavy vnitřní úvěrové politiky státní jako její integrující součást.

4. Vnitřní politika úvěrová po stránce obsahové jest konečně v nemalé míře určována a ovlivňována všeobecnou hospodářskou politikou toho kterého státu. Byli a jsme svědky toho, jak vysoce důležitou jest okolnost, že stát při krytí svých potřeb nesahá k výpůjčkám, ať už na vnitřním či zahraničním trhu kapitálovém, že nedovoluje tak činiti podřízeným veřejným svazkům a udržuje takto za pomoci dalších faktorů stabilní úrokový standard státních půjček. Předpokladem takové politiky jest ovšem udržení rovnováhy mezi veřejnými výdaji a příjmy, a to ještě za splnění podmínky šetrnosti ve veřejné správě, neboť neúměrné zatížení národního důchodu veřejnými břemeny mělo by i při zachování rozpočtové aktivity neblahé následky pro utváření úvěrových kondicí.

Chceme-li nyní konstruovati souhrn individuálních hospodářství v hranicích určitého státu jako jednotný celek národohospodářský, musíme důsledně postulovati jednotný systém národohospodářské politiky, t. j. žádati vědomou soustavnost státních zásahů do sféry individuální činnosti hospodářské za účelem národohospodářsky správného vyrovnávání křížících se individuálních zájmů. Souhrn takových státních snah a opatření, nesený v oboru úvěrovém ve všech čtyřech shora popsanych směrech jednotnými a systematickými hledisky, uvědomujícími si vzájemné souvislosti jednotlivých státních opatření, můžeme nazvati vnitřní úvěrovou politikou v užším smyslu,*) na rozdíl od úvěrové politiky ve smyslu širším, pod kterýžto pojem byla by zahrnuta i úvěrová jednání a zásahy individuální, a to jak jednotlivých osob a jejich sdružení, tak zejména i úvěrových, resp. peněžních institucí.

O národohospodářské nutnosti jednotně řízené a cílevědomé státní politiky úvěrové nemůže býti nejmenší pochyby, zejména jsme-li si vědomi úzké souvislosti vnitřního trhu úvěrového (peněžního a kapitálového) s domácí cenovou hladinou. Úvěr je centrální osou kapitalistické soustavy hospodářské a jeho správné fungování tvoří základ prosperity celého národního hospodářství, neboť cenová základna výroby jest spoluurčena stavem na trhu úvěrovém. Moderní stát věnuje

*) Podle definice prof. Krejčího (1. c. str. 126) byla by pouze tato vnitřní úvěrová politika v užším smyslu vlastní národohospodářskou politikou, neboť pouze ona je ex definitione „souborem snah po úpravě úvěrových poměrů podle zájmu národního hospodářství.“

značnou pozornost cenovým problémům na trhu zboží a mezd. Stát, který je si vědom funkčních vztahů existujících mezi trhem úvěrovým a vnitřní hladinou cenovou (cenou statků a služeb), nemůže nevěnovati vnitřní úvěrové politice patřičné pozornosti.

Z hořejších výkladů o vzájemných vztazích jednotlivých opatření státní politiky úvěrové vysvítalo, že stát, resp. jeho orgány jsou nejdůležitějšími subjekty vnitřní úvěrové politiky v užším smyslu. Je nesporno, že subjekty úvěrové politiky v širším smyslu jsou zejména též peněžní ústavy, a to subjekty tím více rozhodujícími, čím větší akumulací úvěrových prostředků disponují. Vzhledem však k universální moci státních orgánů uvnitř toho kterého národního hospodářství ustupuje zásadní význam individuálních úvěrových podniků do pozadí před autoritativně dirigující mocí orgánů veřejné politiky úvěrové. Význam soukromých subjektů úvěrového podnikání leží v konkrétní aplikaci úvěrových aktů, jejich rámec a forma jest určena však platným právním řádem, který vyjadřuje obecně a zásadně tendenci státní úvěrové politiky, kterou v případech konkrétní a speciální aplikace jsou subjekty soukromého úvěrového podnikání přísně vázány. Jest nesporno, že aktivní iniciativa v zásadních otázkách vnitřní politiky úvěrové spočívá především v rukou státu, jehož orgánům mohou subjekty soukromé politiky úvěrové nabídnouti nejvýše své zkušenosti a náměty.

Přejdeme-li od vnitřní politiky úvěrové k pozorování individuálních úvěrových operací, které provádějí příslušníci určitého národního hospodářství vůči členům jiného národního hospodářství, jeví se nám tyto počiny zprvu stejně anarchicky roztržštěnými a nekontrolovatelnými s jednotného zorného úhlu, jako tomu bylo při úvěrových operacích uvnitř určitého národního hospodářství. Souhrn všech těchto úvěrových jednání vycházejících z určitého národního hospodářství směrem do ciziny můžeme analogicky stejným právem nazvati zahraniční (vnější) politikou úvěrovou v širším smyslu.*)

*) M. Palyi v shora citované studii užívá k zachycení stejného komplexu jevů s hlediska objektivního termínu „Kapitalwanderung“, jež pak charakterisuje jako hospodářský proces vázaný na překročení hranic státu. (Srov. 1. c. str. 73.)

Zdánlivá roztržštěnost a nesouvislost jednotlivých úvěrových operací dochází však nutného vyjádření na mezinárodním trhu peněžním a kapitálovém, kde při koncentraci těchto operací dají se okamžitě sledovati reflexy individuálních úvěrových počínů na vlastní národní hospodářství, a to nejen na jeho trh úvěrový (t. j. peněžní a kapitálový), nýbrž velmi brzy i na vnitrozemský trh zboží a služeb čili na vnitřní hladinu cenovou. Odtud můžeme sledovati ihned další souvislosti, zejména závislost zahraničního obchodu určitého národního hospodářství nejen na světovém trhu zboží a služeb (tedy světové hladině cenové), nýbrž i na mezinárodním trhu úvěrovém (peněžním a kapitálovém). Funkční souvislosti, jež konstatovali jsme mezi vnitřní politikou úvěrovou a domácí hladinou cenovou, existují s nemenší platností mezi vnější politikou úvěrovou a zahraničním obchodem určitého národního hospodářství, kterážto souvislost přelévá se okamžitě, zejména při volném hospodářství devisovém, cestou spojitých nádob, do hospodářských poměrů vnitrozemských.

Objevením těchto funkčních souvislostí mezi zjevy zdánlivě nesouvislými jest určena problematika zahraniční úvěrové politiky toho kterého národního hospodářství. Každé národní hospodářství včleněné do hospodářství světového provádí chtě nechtě vnější úvěrovou politiku. Záleží na tomto národním hospodářství, sleduje-li tuto politiku pouze tak, že podává se jednotlivým jejím peripetiím, nebo tak, že diriguje ji záměrně podle svých potřeb a cílů u vědomí vlastní síly, čili vyjádřeno jinými slovy, provozuje-li vnější úvěrovou politiku pasivní nebo aktivní. Zdravé národní hospodářství nerozhoduje se vůbec mezi těmito alternativami, nýbrž vědomě provozuje aktivní politiku v zahraničním úvěrovém podnikání. Takovouto politiku prováděly a provádějí dosud všechny shora jmenované státy, u nichž tato úvěrová politika jest přímo tradiční a jako taková i historickým předpokladem jejich hospodářské prosperity.

Znalost problematiky vnější úvěrové politiky vnucuje nám hned další otázky, a to jednak, jaké jsou subjekty této politiky, jednak, které jsou předpoklady a podmínky úspěšné úvěrové činnosti na tomto poli.

Zkoumáme-li problém subjektů vnější úvěrové politiky, tane nám především na mysli otázka, který orgán a v jaké organizační formě může úspěšně vykonávat onu dirigující funkci, již v oboru vnitřní politiky úvěrové v užším, tedy vlastním slova smyslu, představoval nám státní aparát ve své celistvosti.

Z předchozích úvah lze zřejmě poznati, že rozhodujícím subjektem této vnější úvěrové politiky nemůže být stát sám, nýbrž v první řadě individuální soukromá hospodářství, jichž iniciativou dochází k úvěrovým zásahům na mezinárodním trhu peněžním a kapitálovém. Koupě statků z ciziny nebo prodej domácího zboží za hranice, použití služeb cizího národního hospodářství (na příklad služeb dopravních, pojišťovacích, zprostředkovacích a j.), účast domácího kapitálu na cizím podnikání nebo opačně, úvěrové transakce všeho druhu od jednoho národního hospodářství ke druhému — to vše je závislo především na iniciativě soukromých subjektů hospodářského podnikání, nikoliv státu samého. Tyto individuální úvěrové zásahy zahraniční, resp. mezinárodní, koncentrují se pravidelně u peněžních ústavů na tento druh úvěrových operací specializovaných, t. j. u bank. Banky soustřeďují u sebe od svých komitentů zahraniční úvěrové operace, které realizovány izolovaně a individuálně vykazovaly by nejrozdůlnější tendence, kdežto koncentrovány u několika málo subjektů dávají bankám možnost promyšleného postupu v úvěrovém podnikání na mezinárodním trhu peněžním i kapitálovém. Banky stávají se takto nejdůležitějšími faktory v zahraniční politice úvěrové,*) kteréžto jejich postavení jest posilováno dále tím, že i stát používá jejich prostřednictví jako komitent, potřebuje-li úvěrového zásahu v zahraničí. Za tohoto stavu spočívá v rukou bank — za splnění určitých předpokladů — ona dirigující síla, kterou ve vnitřní politice úvěrové vykonává svým aparátem stát, resp. orgán jím k tomu cíli vytvořený. Je proto oprávněno mluvit o politice domácích bankovních ústavů, vzhledem k mezinárodnímu trhu peněžnímu a kapitálovému, jako o vnější úvěrové politice v užším a vlastním slova smyslu, a viděti v soustavné činnosti domácích bank analogii oné dirigující a iniciativní činnosti, již vyvíjí stát při záměrném řízení

*) Srovnej k tomu souhlasně Palyi „Zur Frage der Kapitalwanderungen nach dem Kriege“, str. 87.

vnitřní úvěrové politiky. Této záměrné zahraniční politice úvěrové v užším smyslu platí zde také náš hlavní zájem a výklad.

Vzhledem k mocenskému rozsahu státního aparátu a šíři jeho kompetence, která určuje ve vnitřní politice úvěrové mimo jiné i organizační strukturu a meze činnosti bank jako rozhodujících subjektů vnější úvěrové politiky, jest jisto, že i činnost státu, resp. jeho orgánů, nebude pro vnější úvěrovou politiku bezvýznamnou a že i jeho funkci v tomto směru bude nutno věnovati patřičnou pozornost. Avšak vzhledem k tomu, že význam bank a ostatních soukromých úvěrových činitelů pro vnější aktivně provozovanou politiku úvěrovou jest na prvním místě rozhodující, jest nutno učiniti předmětem dalších úvah především činnost všech oněch soukromých úvěrových činitelů. Nejvhodnějším východiskem těchto úvah bude shora položená a dosud nezodpověděná otázka pátrající po tom, jaké jsou předpoklady a podmínky úspěšně prováděné zahraniční (vnější) politiky úvěrové, provozované pod zorným úhlem prosperity zahraničního obchodu určité země. Úkol tento nelze provésti jinak než prozkoumáním forem a funkcí jednotlivých mezinárodních úvěrových operací s přihlédnutím k funkci, kterou může na tomto poli plniti stát, resp. jeho orgány.

(Dokončení.)

Vladimír Vybral.

ZPRÁVY A NÁZORY.

Agrární operace a osnova nového stavebního řádu.

Ministerstvo veřejných prací uveřejnilo osnovu nového stavebního řádu, jednotného pro celou republiku, jehož úlohou dle důvodové zprávy jest, umožnit žádoucí správný stavební rozvoj měst a obcí, jenž by náležitě dbal všech zájmů veřejných a také dovoloval jen účelné a hospodárné provedení jednotlivých staveb.

Oproti platným stavebním řádům jest osnovou podstatně lépe postaráno jak o to, aby všechny obce měly evidenci skutečného stavu celého svého katastru („plán polohy“), tak i vytyčeny směrnice budoucího rozvoje po stránce stavební, hospodářské (hlavně komunikační), zdravotnické a estetické („plány upravovací“: základní a podrobný). Plán obce nesmí dle osnovy obsahovati nic než evidenci skutečného existujícího stavu; nástin budoucího stavu jest vyhrazen upravovacím plánům.